

Over de adequaatheid van kennis en consensus in de wetenschap: een replek

door *J. Klapwijk*

Het artikel van K. Veling over 'Antithese en wetenschap' is een reactie op mijn artikel in *Radix*, juli 1984: 'Religieuze antithese en theoretische communicatie in de sociale wetenschappen'. Velings commentaar blijkt te zijn toegespitst op vier punten, te weten, het onderscheid van wetenschap en ideologie (1), de waardegebondenheid van wetenschap (2), de positieve mogelijkheid van wetenschappelijke consensus (3) en het probleem van adequaatheid (4). Ik wil dit commentaar graag aanmerken als een bijdrage in een voort te zetten discussie en loop de genoemde punten langs, waarbij ik (4) met (2) tezamen noem.

Wetenschap, religie en ideologie

Volgens Veling dient er van meetaf onderscheid gemaakt te worden tussen wetenschappelijke hypothesen en theorieën enerzijds en ideologieën of heilsleren anderzijds. Ondergetekende zou met dit fundamentele onderscheid een loopje nemen door wetenschap en ideologie te 'vermengen'.

Ik moet zeggen, Veling doet hier mijn opvattingen allerm minst recht. Mijn standpunt is nl. dat theoretisch-wetenschappelijk denken en geloof, c.q. ideologie terdege verschillen. De centrale vraag van mijn artikel, hoe religieuze antithese en wetenschappelijke communicatie kunnen samengaan is juist op dit onderscheid gebaseerd. Voor mij ligt deze vraag echter zo moeilijk, omdat naar mijn diepste overtuiging de religie en metaldien ook de religieuze antithese bij alle onderscheid toch wel heel het leven doortrekken en dus ook de wetenschap raken. Er is m.a.w. geen neutraal terrein voor de wetenschap te reserveren.

Het gevolg hiervan is dat wetenschappelijke opvattingen en zeker ook die wetenschappelijke opvattingen die de samenleving betreffen, in het menselijk bewustzijn een religieuze of ideologische lading hebben. Plato en Marx, liberalen en fascistten, hebben stuk voor stuk hun maatschappij-visie aangeduid als theorie of wetenschap. Toch waren deze theorieën niet vrij van ideologie. Zou hetzelfde niet gezegd moeten worden van hedendaagse sociaal-wetenschappelijke opvattingen, bv. in de lijn van Popper of Skinner? Nogmaals, religie en wetenschap zijn twee, maar de theorieën en catego-

rieën van de wetenschap blijken in het bewustzijn van levende mensen telkens weer van religieuze geest doortrokken te zijn.

Aangenomen dat de religie heel het leven doortrekt en de religieuze antithese zo beklemmend universeel moet heten, is Velings beroep op het 'ambachtelijke element' van de wetenschap of op 'formeel logische overwegingen' of op een 'consensus die toch zonder reserves (zou kunnen) worden aanvaard', met hoeveel beperkingen ook omgeven, naar mijn gevoelen op zich weinig steekhoudend. Kan zulk een beroep in mindering gebracht worden op de universele claim van de religie? Voor mij althans lost Veling het vraagstuk niet op hoe religieuze antithese en wetenschappelijke communicatie kunnen samengaan.

Wetenschap, waarden, adequaatheid

Veling wekt m.i. ten onrechte de indruk dat echte, empirische wetenschap vrij zou zijn van ideologie of religieuze heilsverwachting. Met instemming heb ik echter zijn tweede hoofdpunt genoteerd, te weten, dat wetenschap in elk geval niet waardenvrij is. Om die reden wil hij *naast* een formeel-methodologische beoordeling van wetenschappelijke theorieën, bv. in termen van informatiegehalte en waarheidsgehalte (de vraag hoe formeel een en ander is, laat ik liggen) een theorie ook beoordelen op haar 'adequaatheid'.

De opvatting van waarheid als 'adequaatheid' is momenteel sterk in discussie. De term wil zeggen dat een ware theorie met de werkelijkheid dient 'overeen te komen'. Deze splitsing van theorie en werkelijkheid geeft echter te denken, vooral waar het gaat om sociale theorieën en om de sociale werkelijkheid. Ik heb in mijn artikel omstandig laten zien hoe sociale theorieën interfereren met, ja participeren in de sociale werkelijkheid, ten goede of ten kwade. Leugenachtige theorieën trekken de samenleving mee, zoals een verleugende samenleving de theorie dreigt mee te trekken. Hoe zou ik dan theorieën op adequaatheid kunnen beoordelen, indien ik niet *van meet af* de sociale werkelijkheid normatief beschouw in het licht van Gods geboden en beloften en meteen ook de vraag stel bij welk licht andere theorieën de werkelijkheid interpreteren?

Aan deze problematiek komt Veling enigmatische tegemoet als hij stelt dat de adequaatheid van een theorie gebonden is aan bepaalde principes die op hun beurt ook weer getoetst moeten worden. Maar de gedachte, breed uitgewerkt in zijn dissertatie, dat je daarom een gegeven theorie eerst in het licht van haar eigen 'adequaatheid-funderende' principes zou kunnen beoordelen en vervolgens deze principes nog eens op hun eigen adequaatheid zou kunnen en moeten beoordelen, suggereert andermaal dat een eigen christelijke visie niet van meet af in het geding is. En je blijft zitten met de vreemde vraag hoe je ooit adequaatheid-funderende beginselen op adequaatheid kunt beoordelen zonder in een cirkelredenering terecht te komen.

Communicatie en consensus

Rest mij nog Velings derde hoofdpunt, zijn nadruk op de mogelijkheid van wetenschappelijke communicatie en consensus als een positieve mogelijkheid, ook voor de christen. Me dunkt, Veling en ik verschillen nogal over de vraag hoever deze mogelijkheid reikt. De vraag evenwel die tussen ons vooral in het geding lijkt te zijn, is deze hoe de positieve mogelijkheid van wetenschappelijke communicatie en consensus gefundeerd kan worden.

Gelet op de enorme diepgang van de religieuze antithese, die ons ook op de velden van de wetenschappen tot keuze dringt, heb ik in mijn artikel de mogelijkheid van wetenschappelijke communicatie op drieërlei wijze trachten te vindiceren. Allereerst door een theorie van religieus-semantische 'epochè' (opschorting). Vervolgens door het ontwerp van een veelheid van religieuze diepteniveau's. Tenslotte ook door mijn opvatting van wijsgerige communicatie in termen van accaparatie en transformatie.

Welbeschouwd moet ik constateren dat Veling aan de eigenlijke portee van mijn artikel, die zo ergens dan toch hier aan de orde had moeten komen, *niet* is toegekomen. Immers, het probleem van de religieuze diepteniveau's als ook dat van de wijsgerige transformatie heeft hij geheel laten liggen. Ik zal hem dat niet euvel duiden, omdat ik een en ander slechts zeer summier heb aangeduid. Terzake van de hoofdmoot van mijn betoog, de theorie van een religieus-semantische opschorting, liggen de zaken anders. Hij heeft haar wel opgepakt, maar dan aan het verkeerde eind. Terwijl ik de 'epochè' omschrijf als een mogelijkheid om communicatie en coöperatie tussen christenen en hen die de wetenschap vanuit een andere overtuiging beoefenen 'te billijken als een beperkte en voorlopige operatie' (blz. 164) en met zoveel woorden zeg dat een en ander kan leiden tot een 'oppervlakkige consensus' (blz. 163), beschrijft Veling tot mijn verbazing de hier geopperde samenwerking als ware het een oneerbaar voorstel. Ik zou iets suggereren wat ik zelf voor illegitiem zou houden en waarmee ik andere gelovigen een kwaad geweten zou aanpraten.

Veling verwijst in dit verband naar enkele door mij gebezigde termen zoals een 'toegeknepen horizon' en een 'uitgeloopte taal'. Ik heb die woorden echter zonder negatieve bijbedoelingen aangewend! Ik geloof inderdaad dat de wetenschap werkt binnen 'een toegeknepen' (om mijn part, ingeperkte) horizon en dat ze zich uitdrukt in een 'uitgeloopte' (om mijn part, geformaliseerde) taal. Langs die weg kunnen communicatie en consensus zich juist ontwikkelen. Niets en niemand is hiermee gediscredeerd.

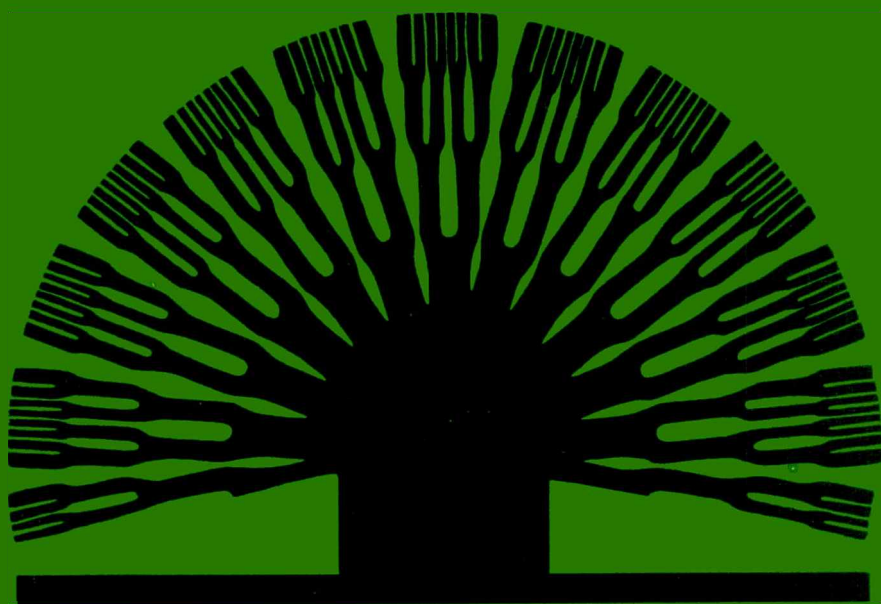
Wel heb ik met deze wellicht ietwat barokke woordkeus willen onderstrepen dat we ons op de positieve mogelijkheden en de schijn van zulk een communicatie en consensus niet mogen blindstaren. Want sociale wetenschappers van verschillende kleur en komaf mogen misschien op allerlei punten tot gelijkkluidende resultaten en gelijk-klinkende formules komen, het blijven frasen aan de oppervlakte. Wat er in sociaal-theoretisch geijkte

woorden als gezag, systeem, vrijheid, macht, mens, relatie, emancipatie, suicide, repressie enz. enz. voor christenen en niet-christenen allemaal mee-resoneert tot in de diepste diepten van het menselijk hart, kan lange tijd vergezeld blijven, maar niet voor eeuwig.

Wellicht wil Veling mijn idee van religieuze opschorting nog eens overwegen. Het was per slot van rekening geen oneerbaar voorstel.

Uitgave van het
Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap

radix

11E JAARGANG NO. 1 JANUARI 1985